
Pázmány Law Working Papers
2011/6

Csink Lóránt: Két világ közt, avagy van-e alternatívája a jogállamnak

---

Pázmány Péter Katolikus Egyetem / Pázmány Péter Catholic University
Budapest

<http://www.plwp.jak.ppke.hu/>

Csink Lóránt:¹ Két világ közt, avagy van-e alternatívája a jogállamnak²

1. Az alkotmányjog és az alkotmányozás

Egy jogrendszernek az alkotmány az origója, az a viszonyítási pont, amelynek segítségével minden más jogszabály megítélhető. Épp ezért van különös helyzetben az alkotmányjogász egy alkotmányozásnál – hiszen pont az a zsinórmérték cserélődik le, amelyet mérceként szokott használni.

Az alkotmányozás elsősorban nem jogi, hanem politikai tevékenység. Az a döntés, hogy szükség van-e új alkotmányra, a jog rendszerén kívül születik meg. Nem a jog terrénumába tartozó kérdés az sem, hogy egy új alkotmány fő irányvonalai (pl. a kormányforma, az alapjogvédelmi mechanizmusok stb. tekintetében) merre mutassanak. Ezeket a döntéseket a politikának kell meghoznia. Természetesen az alkotmányjogásznak ezeket a folyamatokat is figyelemmel kell kísérnie, értékelnie kell, de a politikai döntések meghozatala egy másik szférára tartozik. Pusztán a jog paradigmáin belül nem lehet ugyanis kijelenteni, hogy a köztársaság jobb a királyságnál, a parlamentarizmus a prezidencializmusnál vagy például a négyszintű bírói szervezetrendszer a háromszintűnél. E kérdése előzetes értékválasztáson alapulnak. Lehet róluk véleményünk, amelynek *igazolására* jogi érveket is felhozhatunk, de a lehetőségek közötti választás politikai és nem jogi tevékenység.

Az alkotmányjog és az alkotmányjogász korlátainak meghatározása után arra kell kitérni, hogy mi az, ami viszont az alkotmányjogász feladata. Véleményem szerint az, hogy meghatározza, mi az ami állandó, vannak-e olyan alkotmányjogi sajátosságok, amelyek örökérvényűek. E kérdések vizsgálata különösen is aktuális egy alkotmányozás közepette.

Az alkotmány egyszerre érték és tételes jogi szabály. Természetjogászok és pozitivisták örök vitája, hogy a kettő milyen arányban oszlik meg, de a legszélsőségesebb természetjogászok sem vitatják az alkotmány normatív, pozitív jogi tartalmát, és minden pozitivista elismeri, hogy az alkotmány – mint ahogy azt Schanda Balázs megfogalmazta – több mint egy állam szervezeti és működési szabályzata.³

Az alkotmányozás során azt reméljük, hogy a tételes jogi szabályok lecserélődhetnek ugyan, de az alkotmány értéktartalma nem változik. Az alkotmány változhat, de az alkotmányosság örök. Ez a várakozásunk nem megalapozatlan. Okkal bízhatunk abban, hogy az alkotmányosságról alkotott eddigi elképzeléseinket a jövőben is hasznosítani tudjuk. Az új alkotmány koncepciójának szövege nem ad okot ennek ellenkezőjére. Továbbá Magyarország a nemzetközi és európai jogrendszerbe beágyazva működik, amelybe szélsőséges extravaganciák nem férnek bele.

Mindemellett fel kell tenni azt a kérdést, hogy *elvileg* is kizárt-e az alkotmányosság lecserélése, vagy pedig van alternatívája a jogállamiságra épülő nyugati típusú alkotmányosságnak, van-e olyan „másik világ”, amelyhez szintén vezet út.

A tudományos vizsgálat alapvető követelménye a távolságtartás. Az alkotmány koncepciójának elemzése során azonban a kutató nehézségbe ütközik: a készülő alkotmány nem csupán a vizsgálat tárgya, hanem az a közeg is, amelyben a vizsgálatot folytatjuk. Erre tekintettel előadásomban a jog paradigmáitól kissé eltávolodva, formál logikai megközelítésben keresem a választ a feltett kérdésre.

---

¹ Egyetemi adjunktus (PPKE JÁK, KRE ÁJK)

² A kínai jogrendszer felépítésével kapcsolatos hasznos meglátásaiért köszönettel tartozom Somogyi Árpádnak

³ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*. SZTE – PPKE, Budapest, 2010. 15. p.

2. Holizmus és redukcionizmus

A 20. sz. tudományfilozófiai vitáiban központi szerepet kapott a holizmus és redukcionizmus kérdése. A matematikus és pszichológus Mérő László összefoglalása értelmében a holizmus az a gondolkodási irányzat, amely szerint az „egész több mint a részek összessége”. Ezt a tényt a redukcionizmus sem vitatja, de az „egészre” az egyes elemekből, az összetevő részekből és az összetétel szabályaiból vonja le a következtetéseit.⁴

A kétféle megközelítés az alapvetően eltérő szemléletmód következménye. A holizmus absztrakciókban gondolkodik, a struktúra egészét kívánja megérteni, és az „egészből” kiindulva vonja le következtetéseit a konkrétumra. A redukcionizmus viszont alulról építkezik, az egyes összetevők elemzéséből kíván eljutni az egész megértéséhez. Mérő gyakorlatias példájával élve: a holista szerint „a katedrális kövekből áll”, a redukcionista ugyanezt úgy látja, hogy „a kövek katedrálissá állnak össze”. Mind a két állítás igaz, és logikailag nem lehet eldönteni, hogy melyik szemléletmód helyes.

3. Holista és redukcionista jogrendszerek

3.1. Az európai jogrendszerek szemlélete

Nézzük meg, hogy eme tudományfilozófiai vita segítséget nyújt-e jogrendszerek megértéséhez!

A (nyugat-) európai alkotmányosság és közjogi berendezkedés holista szemléletű. Absztrakt fogalmakban, intézményrendszerekben gondolkodik, és a konkrét ügyeket ezen intézményeken belül kívánja kezelni. A nyugati jogszemlélet felülről lefelé (az absztrakttól a konkrét irányába) építkezik, és ezt fejezi ki a jogállam eszméje. A jogállam ugyanis – értéktartalma mellett – a jog uralmát jelenti. Azt, hogy a jog az a társadalmi szabályozó eszköz, amely absztrakt módon rendezi a magatartási viszonyokat.

A jogállam, mint a jog uralma ebben a szemléletben sem jelenti azt, hogy a jog lenne az egyetlen magatartási szabály. Természetesen nincs akadálya annak, hogy a jogalanyok a jog ellenére más elvekhez, értékekhez igazítsák magatartásukat: a villamoson akkor is átadhatom a helyem, ha erre a jog nem kötelez, a tartozásomat akkor is megadhatom, ha az jogilag nem kikényszeríthető stb.

Azt viszont jelenti a jogállam, hogy más, jogon kívüli szempontok (célszerűség, méltányosság, gazdaságosság) a jogalkalmazás során akkor vehetők figyelembe, ha ezt a tételes jog előírja. A jogállam lényege tehát a jog uralma, a jog az az absztrakció, amely a társadalom berendezkedését meghatározza, és ez az elv fejeződik ki az alkotmányban. Ez a szemléletmód az európai kultúrkörbe tartozó alkotmányokra általában jellemző, és különösen is a német jogi gondolkodásra.

3.2. A kínai jogrendszer szerkezete

A nyugati típusú alkotmányfelfogástól gyökeresen eltérő szemlélet uralkodik a Távol-Keleten, és különösen is Kínában. A történelmi Kína államszervezeti berendezkedésére – bár eleinte a legalitás elvének és a jog uralmának is jutott szerep – döntő hatást gyakorolt a konfucianista filozófia. Ez „utóbbi a személyes kiválóságon alapuló példamutatáson, a közösségi harmónia fenntartásának elsődleges fontosságán, a konfliktuskerülésen és a viták békés úton – kisközösségi keretekben való megbeszélés útján történő – feloldásán alapult.”⁵ A

⁴ MÉRŐ LÁSZLÓ: *Új észjárások*. Tercium, Budapest, 2001. 69-70. pp.

⁵ SOMOGYI ÁRPÁD: A közvetlen külföldi befektetések alapvető jogi keretei Kínában. *Külgazdaság* 2007/7-8. 92. p.

konfucianista eszmerendszer hatására Kína – Európával ellentétben – a társadalmi berendezkedését nem a jogra építette. Ezt a megközelítést jól illusztrálja a következő idézet: „Az ember ne hivatkozzék jogokra, mivel mindenkinek kötelezettsége, hogy a megbékélésre kész legyen, s ha a helyzet úgy kívánja, a közös érdekeket helyezze a saját érdeke felé. Nagy a bizalmatlanság a jogászokkal szemben, mert elvont szabályokra hivatkoznak, amivel akadályokat gördítenek a szükséges kiegyezéssel megoldások elé.”⁶

A 20. században a kínai jogrendszert számos behatás érte. A század elején a magánjogot porosz alapokra kívánták helyezni, és az akkori jog csúcsteljesítményének számító BGB-t igyekeztek átvenni. A BGB azonban a kínai eszmerendszertől és gondolkodásmódtól idegennek bizonyult, ezért kínai adaptációja csak részleges eredményre vezetett.⁷ A század közepén, a kommunista fordulatot követően a szovjet jog átvétele következett, azonban a jog ebben az időszakban is sajátos kínai jegyeket hordozott. A hetvenes évek végétől pedig Kína fokozatosan nyitott az Egyesült Államok, illetve annak jogrendszere felé.

Mint az látható, jogtörténetileg rövid idő alatt Kínára három, egymással szöges ellentétben álló jogrendszer gyakorolt hatást. Mindemellett Kínában tovább élnek a hagyományos nézetek, és ténylegesen a legtöbb területen továbbra sem a jog az elsődleges magatartási szabályozó eszköz.⁸ Kínában tehát a jogrendszer nem homogén, sem fejlettsége, sem pedig a jog jellege tekintetében.

Milyen következtetések vonhatók le az eddigiekből? Kínára egyáltalán nem jellemző az absztrakciókban való gondolkodás. A dolgok struktúrákban, sémákban való elhelyezése, besorolása és osztályozása a görög filozófia terméke – amelyből értelemszerűen Kína kimaradt. Ehelyett a kínai világszemlélet pragmatikus, a konkrét problémák feltárása és feloldása az erőssége. A kínai pragmatizmust jól jellemzi a Mao-ce Tungnak tulajdonított jelmondat: „Mindegy, hogy milyen színű a macska, a fő hogy megfogja az egeret!”⁹

Az európai jogrendszerekkel ellentétben tehát a kínai jogrendszer redukcionista, alulról felfelé építkezik, és a konkrét feladatokat előtérbe helyezi az absztrakt struktúrákkal szemben.

4. A holizmus és redukcionalizmus aktualitása

Az alkotmányozás kapcsán a tudományfilozófiai és jogtörténeti kérdések vizsgálata nem öncélú. Az alkotmányozás, az alkotmány tartalmának kialakulása nem korlátozódik a kodifikáció időszakára. A magyar alkotmánytörténetben 2011 áprilisa nem egy folyamatnak a vége, hanem a kezdete lesz; annak a kezdete, hogy az alkotmány szövegéhez értelmezés és gyakorlati alkalmazás kapcsolódik, amelyek együtt adják az új alkotmány jelentéstartalmát. Erre a tevékenységre magának az alkotmányozónak csak részben van ráhatása.

Szükséges tehát vizsgálni, hogy a mostani közjogi szemlélet holista vagy redukcionista megközelítésben közelít-e a felmerülő problémákhoz. Milyen gyakorlati különbségek vannak tehát a két szemléletmód között?

1. A holista jogszemlélet az intézményrendszert tartja elsődlegesnek, hite szerint a jó intézményrendszer alkalmas lesz a konkrét ügyek kezelésére. Ha a rendszerben bármilyen probléma merül fel, akkor absztrakt szinten, általánosságban kell vizsgálni, milyen változtatásokra van szükség.

---

⁶ DAVID, RENÉ – JAUFFRET-SPINOZI, CAMILLE: A Távol-Kelet jogrendszerei. In. Badó Attila – Loss Sándor (szerk.): *Betekintés a jogrendszerek világába*. E-press, Szeged, 2004. 293. p.

⁷ SOMOGYI, i.m. 93. p.

⁸ DAVID – JAUFFRET-SPINOZI, i.m. 298. p.

⁹ SOMOGYI, i.m. 93. p.

Ezzel szemben a redukcionalizmus ügyekben, projektekben gondolkozik, és szükség esetén ahhoz igazítja az intézményrendszert. A problémák kezelését a pragmatizmus vezérli; azt a megoldást keresi, ami az adott esetre nézve a leghatékonyabb.

2. Ez a különbség jelentkezik a jogalkotásban is. A holizmus fogalomrendszerében a jogalkotás feladata a struktúrák kiépítése, az intézményi keretek meghatározása. Absztrakt módon, jövőre vonatkozóan alkot magatartási szabályokat. Eredeti példánknál maradván a holizmusban a jogalkotás feladata a katedrális tervrajzának az elkészítése.

A redukcionalizmus számára – mivel alulról felfelé építkezik – a jogalkotás nem a tervrajzhoz kell, hanem a kövek elrendezéséhez. A konkrét ügyek hatékony megoldásához használja a jog eszközt, ezért nem lehet rajta számon kérni a visszaható hatályú jogalkotás tilalmát, mivel a jogalkotás *rendeltetése*, hogy a konkrét (már folyamatban lévő) ügyeket rendezze.

3. A különbségek közül végül megemlítendő, hogy a holizmus számára a jog az elsődleges rendező elv, amely önmagában zárt egységet képez. Ezzel szemben a redukcionizmusban a jog összefonódik más normarendszerek értékeivel, például a jóerkölcssel – és ezt akár a jog ellenében is kész érvényesíteni.

5. Zárszó

Van-e tehát alternatívája a jogállamnak? Igen, van. Más kérdés, hogy ez az út kívánatos-e. Jelen összeállításban végletesen leegyszerűsítettem a holizmus és a redukcionizmus szemléletbeli különbségeit. Minden jogrendszer ennél bonyolultabb; a holista jogrendszer is adott esetben elszakadhat az intézményi keretektől, és a redukcionizmus is törekszik a módszeresség felé. Az egyes közjogi berendezkedések tehát a két szemléletmód keveredéséből jönnek létre.

Megjegyzendő, hogy egy tökéletes társadalomban a holista és a redukcionista világnézet közötti különbségek nem mutatkoznának meg. A tökéletes társadalom mind absztrakt, mind konkrét szinten rendezett; valamennyi kő elrendezésre került, és azok tervrajzszerű katedrálissá állnak össze.

Társadalmunk azonban tökéletlen. A holista azzal szembeül, hogy az absztrakt struktúra nem alkalmas minden felmerülő probléma kezelésére, a redukcionista minden problémát megold ugyan, de annak ára a módszeresség és kiszámíthatóság hiánya.

Amíg a tökéletes társadalmat el nem érjük, addig a személyes véleményem az, hogy jobb, ha a katedrálisból egy-két – statikailag nem kulcsfontosságú – kő hiányzik, mintha minden kő beépítésre kerülne, csak épp nem katedrálissá állnának össze.